

A FONS

Una mirada inclusiva al medi social

Roser Batllori



Característiques principals de la nova societat, com ara la incorporació de les noves generacions de catalans fills de pares immigrants, el predomini dels valors individualistes en la societat i en els infants, la percepció del que passa al món *on time* o les noves maneres de representar el coneixement, entre d'altres, no actuen com a motor de renovació i enfortiment de l'ensenyament dels aspectes socials i culturals del medi a l'escola d'infantil i primària.

▣ **PARAULES CLAU:** medi social, inclusió, currículum, actualitat, identitat, mètodes científics, diàleg, ciutadania.

A la memòria de Luis del Carmen

Tradicionalment, els grans canvis socials i de coneixement han implicat la reconsideració dels ensenyaments escolars i l'adaptació als nous temps, i així ho ha fet el nou currículum de la LOE, però sembla que aquesta onada de canvis que s'està vivint des de finals del segle xx no ha tingut prou repercussió en el que es fa realment a les aules de primària. Ja fa temps que ens preocupa que a les escoles es treballin més els aspectes naturals del medi que no pas els socials i culturals i que es desaprofiti la possibilitat de renovar-ne l'ensenyament en profunditat acostant-lo a les finalitats socialment i legislativament atribuïdes de donar als infants els coneixements i les eines per ubicar-se en l'entorn on viuen, per aprendre a habitar-lo, a respectar-lo i a millorar-lo.

És amb aquesta intenció, la de buscar camins nous per a una tradició que ja hauria d'estar molt arrelada, la de l'estudi del medi, que plantegem aquesta reflexió inicial i les experiències que l'acompanyen.

Hem preparat el monogràfic sobre «Una mirada inclusiva al currículum del medi social» perquè volem reivindicar la capacitat inclusiva i d'obertura al medi com a raó de ser del coneixement social a l'escola, i també perquè volem mostrar que és possible realitzar una aproximació al medi social «motivadora», científicament significativa i compromesa amb l'educació per a la ciutadania dels infants.

Repensant el medi: socialització i científicitat

Els mestres i les mestres ens preguntem col·lectivament si el coneixement del medi que ensenyem facilita la inclusió, la socialització i si es fa per procediments científics. Penso que seria una bona pregunta per començar un procés de renovació de la llarga tradició de l'estudi del medi. No vull deixar de citar un clàssic com és J. Dewey, qui, en el seu llibre *Democràcia i escola*, establia les bases d'una manera d'ensenyar l'àrea social, socialitzadora i científica, fa més de cent anys. Ni oblidar tots els materials que es van produir en el gran moment de reno-

vació didàctica de la segona meitat del segle xx de la mà dels moviments de renovació pedagògica, ni les investigacions sobre el tema sota el mestratge de persones com ara Pilar Benejam, en el moment d'exposar com penso que podríem continuar la tradició. En aquest moment, des del constructivisme social i les teories de l'acció, l'experiència directa en el medi, la que identifica, socialitza i aporta coneixement, té tot el sentit.

Voldria recordar que, en aquest moment, tenim elements per superar dues qüestions d'estudi que es plantejaven com a dicotomies, però que, des de la perspectiva actual, no ho són. Es tracta del concepte de lloc i de la idea que el medi és ara local i

En aquest moment, des del constructivisme social i les teories de l'acció, l'experiència directa en el medi, la que identifica, socialitza i aporta coneixement, té tot el sentit

A FONTS

Una mirada inclusiva al medi social

Investigació del medi

P

A FONTS

global. Són qüestions admeses socialment, encara que potser tenen poca repercussió a l'escola, tot i que aquests dos aspectes són primordials a l'hora d'organitzar els estudis de lloc dins el currículum de medi social. **Es tracta de trencar amb la idea d'estudiar el medi com un espai tancat en ell mateix i en una progressió del que és més pròxim al que és més llunyà (classe, escola, barri, població, comarca, Catalunya, Espanya, Europa i món) i presentar els diferents espais del món en xarxa, oberts a les influències que es poden situar a diferents escales, i així entendre la raó de ser de cada lloc.** A uns estudiants de mestre, els preguntàvem amb qui es relacionava una població determinada de la Costa Brava. Com a resposta, ens deien que amb els pobles veïns, i ens presentaven un mapa de carreteres comarcal, tot i que podien haver respost dient que amb molts llocs, especialment amb països europeus, i aportar com a evidència una llista estadística amb la procedència dels turistes i visitants. La seva resposta només tenia en compte el medi més local i els transports, mentre que a la segona es tenia en compte tot el món i la raó de ser econòmica de la població.

La idea que el medi és ara local i global i el concepte de lloc són primordials a l'hora d'organitzar els estudis de lloc dins el currículum de medi social

També voldria fer notar que el medi local segueix essent «lloc antropològic» de construcció de la pròpia identitat. Una identitat que, ateses les característiques del món actual, serà, en la majoria dels casos, una pluriidentitat. Els antropòlegs parlen del «lloc antropològic» per expressar una construcció concreta i simbòlica de l'espai, de la qual potser no se'n poden expressar les característiques, però a la qual les persones es refereixen per indicar el lloc que les acull. **Aquests llocs antropològics tenen en comú que són identificatoris, relacionals i històrics, però no necessàriament reals. La persona els pot anar construint al llarg de la seva vida, tot ajuntant les seves experiències fins que creï una identitat que és en realitat una pluriidentitat: el lloc on ha nascut un mateix o la família, el lloc on es conserva una casa o del qual es manté un record, el lloc on et relaciones i vius, el lloc al qual vols arribar com a ciutadà europeu o del món.** Un lloc creat a partir d'una història personal que no té res a veure amb la història científica. En un moment en què l'aquí i l'allà se sobreposen en un mateix territori, l'estudi del medi «propi», entenent com a propi el de cadascun dels nens i les nenes de la classe, pot ser una via per a la inclusió i la creació de la pluriidentitat que caracteritza els individus del segle XXI.

I, per sobre de tot, cal recordar que el medi és l'entorn per construir-hi la ciutadania, lloc de participació i de compromís social

El medi local segueix essent «lloc antropològic» de construcció de la pròpia identitat

El contacte amb el propi entorn permet desenvolupar competències que atenen aspectes afectius i emocionals que fan possible un sentit de pertinença al grup. Com més riques i diverses siguin les situacions i els contextos viscuts, més capacitats podran desenvolupar els infants que els permetin viure amb els altres, construint identitats personals i col·lectives. D'altra banda, el contacte amb el medi els permetrà desenvolupar la capacitat d'acció o les competències socials que contribueixin a prendre iniciatives conjuntes sobre el propi entorn i a donar sentit a la presència de cadascú i dels altres en un espai on es pugui exercir democràticament drets i deures personals i col·lectius. En aquesta tasca, el treball de l'escola es pot obrir al medi amb iniciatives pròpies, fent ús de les diverses iniciatives que impulsen els ajuntaments o combinant les seves actuacions amb les que promouen les entitats de lleure.

Per sobre de tot, cal recordar que el medi és l'entorn per construir-hi la ciutadania, lloc de participació i de compromís social



Guix

Algunes idees orientadores per a l'acció didàctica en, sobre i per al medi social

Partint de la idea que l'estudi del medi és una de les vies d'adquisició de la identitat i de la iniciació a les pràctiques de ciutadania, m'agradaria aportar alguns principis orientadors per a un coneixement del medi social inclusiu i obert a la societat actual, experiencial i socialitzador per a l'escola primària. La proposta, que parteix d'un treball anterior (Batllori i altres, 2009), es pot trobar a www.udg.edu/coneixmedi i vol ser una aproximació a les recomanacions que fan els informes De-

lors (1996) i Morin (2000) de la UNESCO per a l'educació del segle XXI.

1 La importància de les persones o dels agents socials

Des de les classes de medi social i des de l'escola, hem de promoure un coneixement crític, constructiu i amb perspectives de futur que permeti fer entendre als infants que les situacions socials i les intervencions en el medi no són donades i tancades, sinó que són construïdes per les persones, de manera que se'n poden conèixer les raons i que, per tant, «podrien ser» d'una manera diferent de com les coneixem. Una mirada des dels

agents socials, les persones o els ciutadans permet la inclusió, la identificació i el treball de les competències socials i emocionals, especialment si es plantegen les situacions com a simulacions o jocs de rol o jocs simbòlics, i si es treballa cooperativament i conjuntament amb els altres infants.

2 Donar sentit als temes d'estudi

Estudiar aspectes de la vida quotidiana, qüestions socialment vives o problemes socials, fer estudis de llocs o realitzar projectes sobre el propi entorn ajuda els infants a entendre la raó de ser dels estudis socials, alhora que promou l'interès, els dubtes i possiblement ajuda a resoldre algun conflicte. Unes classes més relacionades amb la realitat més viscuda plantegen un repte a professors i a infants, que, conjuntament, han d'anar trobant les respostes a les preguntes que es formulen.

3 Intentar comprendre la complexitat

Un dels grans reptes de la nostra societat és ajudar als nens i les nenes a entendre la complexitat del món, les múltiples dimensions que incideixen en els fets. Un primer pas per introduir-los a aquesta nova manera de pensar és estudiar el medi de manera global i interdisciplinària (Zabala, 1999), si es relacionen les dimensions naturals, socials i cultu-

A FONTS

Una mirada inclusiva al medi social

Investigació del medi

P

A FONTS

erals del medi i s'analitzen sota perspectives ètiques o filosòfiques. Els antics eixos transversals que plantegen mirades sobre el medi ambient, sobre la convivència, la pau o el desenvolupament i la realització de projectes poden ser bones vies d'actuació.

4 Crear un pensament, respondre preguntes, analitzar a partir de conceptes i d'idees clau

Si es vol donar un sentit inclusiu al treball del medi social, s'ha d'anar limitant el treball de descripció per donar cabuda a l'anàlisi, la interpretació i el debat. És important ajudar els infants a formular preguntes significatives sobre el medi: amb qui es relaciona?, per què és així?, podria ser d'una altra manera?, com ho veig jo?, com podria ser més just per al conjunt de la societat?, etc. Cal proporcionar als infants conceptes clau i idees síntesi que ajudin a construir el seu pensament a través de la parla i de l'escriptura (Casas, 2005).

5 Una aproximació amb mètodes científics

Òbviament, es tracta d'usar metodologies pròpies de les ciències socials i les noves tecnologies per realitzar el procés científic de formular les preguntes d'estudi, recollir les dades i validar-les, analitzar-les, arribar a conclusions i comunicar-les.

Unes classes més relacionades amb la realitat més viscuda plantegen un repte a professors i a infants, que, conjuntament, han d'anar trobant les respostes a les preguntes que es formulen

6 L'organització de l'aula

Aprenem a viure socialment partint de la societat de l'aula i usant una metodologia de treball que prioritzi la interacció i el diàleg com a camí per construir significats compartits i per desenvolupar habilitats socials i emocionals. Hi ajuda molt el treball cooperatiu, en petit grup, ètnicament divers, mixt i heterogeni en els nivells de coneixement.

Per acabar

He començat plantejant els reptes de la nova societat i com, de moment, l'ensenyament del coneixement del medi social que es fa a les aules no acaba de donar-hi resposta. **La nova societat i el currículum de primària han apostat per una educació en la complexitat, assenyalant les dimensions ètiques del coneixement i la necessitat de fer una formació més oberta i flexible que es proposa ensenyar a aprendre i ensenyar a conviure. A l'article, hi he exposat algunes idees que po-**

den servir de reflexió i algunes que poden ser útils per orientar l'acció, però al monogràfic hi ha tres bones pràctiques que voldria presentar. Totes aquestes pràctiques de recerca i d'acció obren l'escola al medi, i ho fan amb una clara orientació socialitzadora. Totes responen a una actualització de la tradició de l'estudi del medi. Són pràctiques inclusives en la mesura que hi treballa el conjunt dels infants aportant-hi les pròpies perspectives i perquè pretenen aconseguir la incorporació de tots els nens i nenes a la societat sense tenir-ne en compte la procedència, el gènere o el nivell de coneixement. ■

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

BATLLORI, R.; CARMEN, L. DEL; FALGÀS, M.; OLLER, M.; ROMERO, A. (2009): «Identidad y diversidad en el conocimiento del medio natural, social y cultural». *Enseñanza de las Ciencias Sociales: Revista de Investigación*, núm. 8, p. 105-117.

CASAS VILLALTA, M. (coord.) (2005): *Competències bàsiques per parlar i escriure ciència a l'educació primària*. Barcelona. Rosa Sensat.

DELORS, J. (1996): *Educació: hi ha un tresor amagat*. Barcelona. Centre Unesco de Catalunya.

MORIN, E. (2000): *Els set coneixements necessaris per a l'educació del futur*. Barcelona. Centre Unesco de Catalunya.

ZABALA I VIDIELLA, A. (1999): *Enfocament globalitzador i pensament complex: Una resposta per a la comprensió i intervenció en la realitat*. Barcelona. Graó (Biblioteca de Guix, 115).

HEM PARLAT DE:

- Investigació del medi.
- Competència social i ciutadana.
- Didàctica de coneixement del medi.

AUTORA

Roser Batllori
 Universitat de Girona
 roser.batllori@udg.es

Aquest article fou sol·licitat per GUIX: ELEMENTS D'ACCIÓ EDUCATIVA el mes de desembre de 2010 i acceptat el mes de març de 2011 per ser-hi publicat.